

Maria Barbal

Visat núm. 7
(abril 2009)

En la novel·la de Maria Barbal *País íntim* (2005), la narradora s'endinsa en primera persona al «país íntim» de la seva mare, i intenta esbrinar per què la mare és sempre tan tossuda i severa amb ella i no sap ser tendra ni propera, per què es incapaç d'obrir el cor a la seva filla. La Rita, que és com es diu la filla, té una cinquantena d'anys i al llarg de la novel·la repassa la seva pròpia vida i, per tant, també les diferents etapes de la relació entre ella i la mare. Tot just al final aconsegueix adonar-se que la suposada fredor i les pors obsessives de la mare formen part d'una tristesa inconsolable: la tristesa per la pèrdua del pare, és a dir, per la mort de l'avi de la Rita, a qui els feixistes es van endur poc abans que acabés la Guerra Civil i que no va tornar mai més.

La novel·la *País íntim* és, en certa manera, la continuació de *Pedra de tartera*, publicada vint anys abans, el 1985. Sembla com si aquest nou relat fos escrit des del punt de vista de la néta de la Conxa, la protagonista de la primera novel·la. Amb això l'autora aconsegueix mostrar que la trama de la Guerra Civil es transfereix intacta d'una generació a l'altra. Els qui van morir en el conflicte —que ja descansen sota terra— necessiten també una tomba simbòlica, perquè els vius, finalment, se'n puguin acomiadar.

Probablement, molts lectors catalans descobriran a *País íntim* moments de la pròpia història familiar, de vegades com la cara de la moneda i d'altres com la creu. N'hi ha que veuran la guerra des de la banda del patiment i d'altres des de la banda de la culpabilitat. Setanta anys després de la Guerra Civil és encara una ferida sagnant en la memòria històrica del país. Resta allí, sense solucionar, com una tasca pendent. Amb *País íntim*, Maria Barbal ha entrat de manera rotunda en aquest debat, ha pres una posició clara a favor d'enfrontar-se amb el passat, contra l'oblit i la repressió de la memòria.

País íntim no es limita, però, tan sols a aquest posicionament polític i ètic, sinó que el teixit de la novel·la és molt més complex. El llibre és la crònica dels darrers cinquanta anys de la història catalana i espanyola, i també una novel·la de formació amb matisos psicològics; un inventari social i, al mateix temps, una novel·la sobre la família, minuciosament construïda; la descripció d'un ambient social i el drama psicològic d'un desarrelament. Totes aquestes lectures entreteixeixen a *País íntim* els elements particulars i exemplars, i la visió individual deixa entreveure les lleis universals.

Aquesta novel·la generacional està escrita d'una manera realment impecable. Parla de la generació que es va criar en aquella «llarga nit del silenci», evocada tan sovint pel poeta gallec Celso Emilio Ferreiro. Aquesta generació va créixer sota les consignes nacionalistes i catòliques que regien la vida quotidiana durant la dictadura franquista, però va viure de ple també la rebel·lió i la utopia de

la transició, i es va fer adulta en topar amb la dura i desencisadora realitat de l'arribada de la democràcia. Aquest pas, potser massa pendent d'un consens, va portar moltes solucions, encara que de vegades fossin vacil·lants. És, així mateix, la generació que va viure la profunda transformació de la relació entre el camp i la ciutat, també pel que fa a la mentalitat. Sovint, els qui van néixer en els primers anys de la postguerra van ser els primers de la família que van tenir la possibilitat estudiar a la universitat. Van trencar la tradició pagesa, proletària o petitburgesa de la família, i n'hi va haver que van adquirir una nova identitat social com a universitaris. Tots aquests trencaments i les experiències extremes, la generació de la postguerra els va viure en la pròpia pell, en la pròpia intimitat, i es va familiaritzar amb les «petites diferències» entre classes, que als sociòlegs els costa tant de classificar.

País íntim presenta aquesta època «des de la humilitat», amb nostàlgia, però també amb una distància irònica respecte als protagonistes. La novel·la no és un símbol d'una determinada memòria generacional, sinó que és, sobretot, la història de la relació entre una mare i una filla, una relació difícil i, de vegades, dolorosa per a totes dues. Encara més: únicament en comptades ocasions la literatura ha estat capaç de narrar una indagació tan desesperada de la figura materna, una manifestació d'amor tan reiterada envers la mare.

Sense caure en un to autocompassiu, *País íntim* constitueix un drama psicològic extraordinàriament minuciós sobre dues generacions marcades per la Guerra Civil. La Rita se sent «culpable» ja des de la infància: culpable perquè no pot alleujar el dolor de la mare, perquè no pot compensar-la per allò que ella, com a nena, encara no està en condicions de comprendre, i que fins més endavant no serà capaç de reconèixer com una humiliació que va tenir lloc molt temps enrere en la vida de la mare. D'aquesta manera, tots els seus esforços es perden en el buit, són com «inútils ofrenes». La Rita és, als ulls de la seva mare, una mocosa setciències, una xafardera, una insolent i, de vegades, una múrria, paraules que expressen decepció i enuig, que són tot el contrari de noms afectuosos. La mare de la Rita és la figura interioritzada d'una mare que mai no està contenta i que contínuament reclama afecte. La mare és, sobretot, una veu sobreprotectora, que desconfia de tothom i que constantment demana precaució davant la vida, una veu que —com un esperit maligne— s'ha instal·lat en la vida de la Rita, en el seu interior. Aquesta interiorització va tan lluny que la Rita fins i tot pateix malsons; malsons que, de vegades, són només records desfigurats de la seva mare: un home que és detingut per dos soldats i es veu obligat a emprendre un viatge per al qual ja no li caldran diners...

Tot i això, l'autora no ha volgut reduir la relació entre mare i filla a la mera herència d'un trauma. Esdevé difícil de comprendre aquesta *mater dolorosa* que es comporta com una misantropa, aquesta personalitat turmentada en extrem i tan ambivalent que sap aparentar força i seguretat en si mateixa, però alhora —i amb el mateix aparat— és capaç de muntar escenes de debilitat i impotència. «Ja ho veus, la vida és una merda», aquesta és la màxima que repeteix constantment i que llança contra el món i la vida.

La mare de la Rita és un personatge literari complex, de vegades fins i tot ambigu, que al llarg de la novel·la desplega un ventall de possibles interpretacions davant el lector i els ulls inquisidors de la seva filla. Maria Barbal surt airosa del *tour de force* narratiu. La perspectiva del jo narratiu concorda amb les diferents etapes dels records de la Rita, és a dir, que la perspectiva s'adapta als sentiments i als coneixements, al jo narratiu. En la narració dels primers capítols, per exemple, el món és vist des de la perspectiva reduïda i poc fiable d'una nena petita, però la veu narrativa va madurant igual que el jo del personatge. La construcció èpica de la novel·la impressiona per la coherència narrativa, ja que l'autora aconsegueix mantenir la tensió dialògica del discurs imaginari adreçat a la mare fins al final, durant les gairebé quatre-centes pàgines. Aquest *tu* està reservat, des del principi fins al final, només a la mare.

La crítica catalana ha elogiat aquest llibre, guardonat l'any 2005 amb el prestigiós Premi Prudenci Bertrana, com la novel·la en què Maria Barbal mostra la gamma més completa de capacitats narratives i es confirma, d'alguna manera, com un pesant de la literatura catalana. El seu «alè èpic» i el seu valor a l'hora de denunciar les «infàmies històriques» de la repressió franquista han estat tan reiteradament elogiats, com l'habilitat per escriure una novel·la psicològica d'intensitat extraordinària.

Des del meu punt de vista, la veu narrativa de Maria Barbal és única, sobretot per l'empatia amb què tracta tots els personatges, fins i tot aquells que fa aparèixer només esporàdicament o al marge de l'acció. L'autora els dibuixa, cadascun, amb ombres i matisos que els atorguen una mena de categoria narrativa. Per a mi, és precisament aquí on rau la grandesa literària de Maria Barbal: en el fet que es declara incondicionalment a favor d'un realisme molt humà i, per tant, a favor d'una literatura que li exigeix molt més que crear un món de paraules i paper, de citacions juganeres i superacions estilístiques. Ella mateixa ho va expressar així en una ocasió: «Bàsicament escric per comprendre».

Traduït per Maria Bosom